

گزارشی از میزگرد نهضت تولید علم و نظریه پردازی در معارف قرآنی

اشاره:

همایش «نهضت تولید علم و

نظریه پردازی در معارف قرآنی» در

شهریور ماه سال جاری با حضور اساتید

برجسته و دانش آموختگان رشته علوم

قرآن و حدیث در دانشگاه اصول الدین

قم و در محضر علامه عسکری برگزار

شد.

در این همایش، اساتید علوم قرآنی

دانشگاه‌های کشور همچون دکتر معارف،

دکتر نجارزادگان، دکتر تقی پور، دکتر

عابدی و حجة الاسلام و المسلمین ایازی

حضور داشتند و هر یک از نگاه خویش به

بررسی بسترها و چالش‌های نظریه پردازی

در زمینه معارف قرآنی پرداختند. آنچه

در پی می‌آید خلاصه‌ای از نظرات

اساتید محترم است که با هم می‌خوانیم:

● دکتر معارف:

حدیث باید پاسخگوی نیازهای انسان

امروز باشد

● ابتدا دبیر علمی همایش، حجة الاسلام

مفتح، از دکتر معارف تقاضا نمود که

تاریخچه‌ای از اندیشه‌های حدیثی نوآمد را در

خصوص علم الحدیث بیان فرمایند. دکتر

معارف در پاسخ فرمودند: اگر قرن ۱۴، قرن

بازگشت به قرآن بود، قرن ۱۵ بازگشت

به قرآن و حدیث است و این رویکرد نه تنها

از باب دفاع از حدیث، بلکه به خاطر تقویت

بنیه‌های علمی حوزه‌های شیعی است. وی

تاریخ حدیث شیعه را به سه عصر: متقدمان،

متأخران و معاصران تقسیم کردند و افزودند

که شاخصه دوره متقدمان تدوین حدیث، و

شاخصه دوره متأخران نیز علاوه بر تدوین

جوامع حدیثی فراگیر، شروع فقه الحدیث و

تهذیب حدیث و موضوع بندی احادیث است.

اما در عصر معاصر حرکت‌های خوب و

گسترده‌ای در پرداختن به حدیث شکل

گرفته است که دستاوردهایی را نیز در بر

داشته است، از جمله موسوعه‌نگاری حدیثی

همچون میزان الحکمه و موسوعه امام

علی(ع)، احیا و نقد مخطوطات حدیثی و توجه

به حدیث در قالب رشته‌های علمی

دانشگاهی.

دکتر معارف در پاسخ به این سؤال که آیا شما

در زمینه تحقیقات حدیثی جایی برای فکر نو

و نگاه نو می‌بینید، گفت: هم اکنون حدیث

جاری زندگی شده است و همین امر موجب

شده است که نگاه جدیدی به احادیث شکل

بگیرد، از جمله بررسی اعتبار حدیث به عنوان

یک متن جاودانه و نه متعلق به هزار سال

پیش؛ متنی که باید پاسخگوی نیازهای

انسان امروز باشد. در این صورت، باید مسائل

اجتماعی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم

تربیتی را از حدیث استخراج کنیم. همین امر

موجب شده است که زمینه مناسبی برای

پژوهش‌های نوین در گستره احادیث فراهم

آید.

● دکتر نجارزادگان:

قرآن باید معیار عمل باشد

● در ادامه همایش، دکتر نجارزادگان در

پاسخ به این سؤال که چگونه می‌توان

احادیث را وارد زندگی مردم کرد، گفت: اگر

بخواهیم احادیث را وارد زندگی مردم کنیم و

در مورد معارف قرآن به نظریه پردازی برسیم،

باید ببینیم منظور روایاتی که فرموده‌اند

احادیث را به قرآن عرضه کنید، چیست؟

چنانچه بتوان این روایات را اثبات و فهم کرد،

میدان وسیعی برای تولید علم و نظریه پردازی

گشوده خواهد شد. ما نمی‌دانیم مفاد این

روایات چیست. اولاً: آیا به آنچه موافق قرآن

است عمل کنیم یا فقط از آنچه مخالف قرآن

است دوری کنیم؟ ثانیاً: چه کسی و با چه

ضوابطی و با چه شرایطی توانمندی این را

دارد که روایات و اندیشه‌ها را به قرآن عرضه

کند؟ و ثالثاً: آیا باید همه چیز را به قرآن

عرضه کرد یا فقط روایات را عرضه نماییم؟ از

نظر تاریخی، نخستین کسی که روایات را بر

قرآن عرضه کرد، حضرت فاطمه زهرا(س)

است که حدیث معمول «نَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ

لَا نُورِثُ» را با آیه شریفه «وَرِثَ دَاوُدُ سُلَيْمَانَ»

نقد و ابطال کرد و به ما نشان داد چگونه از

قرآن در حل مشکلات اجتماعی استفاده

کنیم. بنابر این، قبل از هر گونه نظریه پردازی

باید مشخص کنیم که نحوه مراجعه و

استنباط ما از قرآن باید چگونه باشد و بر چه

اساسی باید قرآن را محک و معیار خود در

نظریه پردازی بدانیم.

● دکتر نقی پور:

جامعیت قرآن، معنایش این است که

تمام مباحث دینی ارتباط ارگانیک و

سیستمی باهم دارند

● دکتر نقی پور سخنان خود را در دو محور

مطرح نمودند: ایشان در محور اول، با نگاهی

به صدر اسلام و چگونگی تحقق دستورات

دینی در مدینه النبی فرمودند: پیامبر برای

تحقق و پیاده‌سازی احکام از منظر اجتماعی

به آنها نگاه می‌کردند. پس مسأله‌ای مانند

نکاح را باید با نگاهی اجتماعی به احادیث و

آیات بررسی کنیم و بدانیم که اسلام یک

سری احکام مقطعی و حکومتی دارد و یک

سری احکام ابدی که این دو گونه حکم

هریک باید در جای خود به کار رود، مانند

حکم پیامبر به خضاب در جنگ احد که یک

حکم موقتی بوده است تا با این شگرد قدرت

اسلام را نشان دهد و ارباب بیشتری در

دشمن ایجاد کند. در محور بعدی، ایشان

تأکید کردند که ما در تفکر دینی باید قرآن را محور و بنای عمل قرار بدهیم و در عمل، به جامعیت قرآن پایبند باشیم. جامعیت قرآن، معنایش این است که تمام مباحث دینی ارتباط ارگانیک و سیستمی باهم دارند و ما نیز باید از این زاویه به آنها بنگریم.

● حجة الاسلام و المسلمین ایازی: در حوزه معارف و علوم قرآن به صورت مقارنه‌ای کار کنیم.

● حجة الاسلام و المسلمین ایازی سخنران بعدی همایش بودند. ایشان با مقایسه فعالیت‌های قرآنی قبل و بعد از انقلاب فرمودند: به نظر من کاری که بعد از انقلاب در حوزه قرآن و تفسیر صورت گرفته با آنچه قبل از انقلاب شده، قابل مقایسه نیست؛ مثلاً در فاصله ۲۰ ساله از ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۷ تنها ۲۰ عنوان پایان‌نامه قرآنی در دانشگاه‌های کشور دفاع شده است، در حالی که در مدت ۲۰ سال پس از انقلاب، بیش از دو هزار پایان‌نامه قرآنی دفاع شده و نزدیک به هفت هزار کتاب و رساله قرآنی چاپ شده است. اما این ابتدای راه است.

اگر بخواهیم این حرکت مبارک گسترش و عمق پیدا کند و به تعبیری حرکت تولید علم سرعت یابد چند کار عمده را باید انجام دهیم؛ اول: در حوزه معارف قرآن، علم قرآن و تفسیر به صورت مقایسه‌ای و مقارنه‌ای کار کنیم. کارهای مقایسه‌ای، هم جذاب است و هم از جهت فرهنگی مؤثر است، خاصه اگر در زمینه روش‌های عرضه معارف قرآنی باشد؛ مثلاً روش مبارزه با دروغگویی و فقدان وجدان کاری در جامعه را از منظر قرآن و علوم تربیتی و جامعه‌شناسی بررسی کنیم.

دوم: به دنبال پاسخگویی به شبهات جدیدی که در حوزه قرآن وارد شده است، باشیم. کسانی که با اینترنت سر و کار دارند می‌دانند که حجم وسیعی از شبهات و اشکالات به

جامعه انسانی تزریق شده است که همه آنها پاسخ‌های قاطع و مستدل می‌خواهند. اما متأسفانه! کار چندان در این خصوص نشده است.

سوم: تجربه‌ها را به حوزه قرآنی و دینی خودمان منتقل کنیم و از آنها در جهت بهروری پژوهش‌های قرآنی استفاده کنیم؛ مثلاً مسیحیان در باره کتاب مقدس کارهای ارزشمند و علمی بسیار خوبی را انجام داده‌اند که می‌توان با ترجمه آنها یا بررسی آنها کارهای مشابه‌ای را در باره قرآن انجام داد.

وی در انتهای مباحث خود، به موانع تولید علوم قرآنی اشاره نمود و مواردی همچون: عدم دسترسی به منابع تحقیقاتی، فقدان فرهنگ تحقیق و عدم حمایت از محققان را بر شمرد و افزود: به نظر من قبل از هر چیز باید انگیزه تحقیق را در دانشجویان زنده کرده و آن را جهت بدهیم تا آنها جدی‌تر در این زمینه فعالیت کنند؛ فضاهایی برای نقد و انتقاد فراهم کنیم و در مقابل آرای جدید تاب و تحمل داشته باشیم. اگر چنین کارهایی را انجام دادیم، می‌توانیم بگوییم که موانع تحقیق را برطرف کرده‌ایم.

● دکتر عابدی:

از افرادی که مسلط به قرآن و معارف
دینی نیستند برای تولید علم دعوت
نکنیم

● سخنرانی پایانی این همایش دکتر عابدی بود که با اشاره به ضرورت تولید علم، گفت: برای یافتن راه کارهای تولید علم، اول باید ببینیم که اگر بخواهیم مانع تولید علم شویم، چه کارهایی باید بکنیم و سپس بررسی کنیم که کسانی که علم را در دنیا تولید کردند، در چه شرایطی آن را پیش بردند. و سوم اینکه مشخص کنیم که آیا ارائه نظریه علمی، تولید علم است یا کشف آن. وی درباره بخش اول سخن خود گفت: اگر بخواهیم علم تولید

نشود، یک راهش این است که آن را در پیچ و خم‌های اداری بیندازیم. راه دیگرش این است که از افرادی که مسلط به قرآن و معارف دینی نیستند، برای تولید علم دعوت کنیم. در حالی که کسی که فقیه نباشد و بر ادبیات عرب واقعاً اشراف نداشته باشد، اساساً نمی‌تواند قرآن و حدیث را خوب بفهمد و در باره آن اظهار نظر کند. آیت الله مرعشی می‌فرمودند کسی می‌تواند در قرآن و حدیث اظهار نظر کند که بتواند یک قصیده ۳۰ بیتی امرؤ القیس را بدون مراجعه به هیچ کتاب لغتی بخواند، بفهمد و درست تفسیر کند. علاوه بر فقه و ادبیات عرب، بر سایر علوم اسلامی همچون رجال و تاریخ نیز باید مسلط باشد. افزون بر این، باید نظریه‌پرداز قرآنی فلسفه علم را هم بداند؛ کسی که فلسفه علم نخوانده باشد، هر چند از آن علم آگاهی داشته باشد، نمی‌تواند به پیشرفت علم کمک کند. البته اینها همه، علوم اکتسابی است. اگر کسی بخواید در قرآن و حدیث اظهار نظر کند، باید علوم معنوی و نورانیت قلبی را نیز داشته باشد.

راه دیگر برای جلوگیری از تولید علم، عجل بودن است؛ یعنی هرچیزی را بدون تحقیق کافی و بدون توجه به نتایج و عواقبش بیان کنیم؛ مثلاً اگر کسی بخواید بگوید بحار الانوار کتابی ضعیف یا قوی است؛ باید مدت‌ها روی آن کار کنند. آن روزی که مرحوم حاجی نوری در باره تحریف قرآن آن مطالب را در کتابش ارائه نمود، فکر امروز را نکرده بود که این حرف‌ها چقدر برای اسلام گران تمام می‌شود. ما نیز در پژوهش‌های خود ببینیم که مطالب ما صد سال یا هزار سال دیگر چه تأثیری دارد؟ آیا مسلمانان آن زمان می‌توانند از آن دفاع کنند یا خیر؟ آنگاه آنها را مطرح و منتشر کنیم. بنابراین، برای تولید علم باید با حوصله و دقت و ملاحظه، همه جوانب کار را در نظر گرفت.